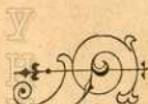

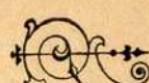
J
9
PTI/121

УНИВ. БИБЛ. УДАРЦИ
и. 114677

WWW.UNILIB.RS

SRGJ

Br. 1.

Dubrovnik 15 Januara 1902.

God. I.

ПРЕЗИТЕРСКА ВИБИЛИОТЕКА

„Sveti Srgju, ne daj grgju!“

Starac Srgj¹⁾ je njegda bio
Straža gradu Dubrovniku,
Pa je Vlahu²⁾, čilom drugu
Mjesto davno ustupio.
A i Vlaho čaše skoro
Pred Dubravkom³⁾ uzmaknuti,
Da je vrjeme ugagjalo.
No unatoč čilom Vlahu
I Dubravku nesugjenom,
Starog Srgja svetitelja
Još se spomen utro nije,
Pače živi kô i prije,
Jer s narodom srastao je.
Bog istina, jer ga širom
Svojim svecem narod glasi,
I srpskom ga slavom krasí,
Srgjev⁴⁾ dan je krsno ime.
A na osob jošte živi
Sveti starac, moćni, parac,
U uzdahn i molitvi,
Što mu vjerni puk podiže,

¹⁾ Prvi odvjetnici pred Bogom države Dubrovačke bjezu ss. *Srgj i Bak* (SS. ergius et Bacchus).

²⁾ Drugi zaštitnik Dubrovački bješe sv. *Vlaho* (S. Blasius), koji je i danas.

³⁾ Oko polovine minuloga vijeka bjezu prenesene iz Rima u Dubrovnik moći sv. *ubravka* (S. Silvanus) i sahranjene u crkvu sv. Vlaha, s namjerom eda li radi ičnosti Svećeva imena s imenom našega grada novi svetac puku omili, i kadli dli zamijeni sv. Vlaha. No nakana, ako je bilo, izjalovi se.

⁴⁾ N. pr. u Konavlima još se slavi krsno ime *Srgjev dan*.

Puk podiže Dubrovački,
Kad ga teški jadi pašu,
Pa isturi riječ našu:
„Sveti Srgju, ne daj grgju!“ —

Sitno d'jete od matere
Taj sam usklik često čuo,
Kad bi jadna od zla gore
Uklnjala da je mine.
Taj i danas još odl'jega
Vrući vapaj b'jedna puka,
Jer spomena starac blaga
Za sobom je vidna traga
Ostavio siročadi;
A srdašcu nevoljnemu
Jad se stiša i oblakša,
Kad prokipi i na usta. —
To je čudo, božje čudo,
Da zaborav svojim plaštrom
Nije i to zagruuo.
Kako mnoge druge stvari!
To je čudo, pravo čudo,
Ma da nema Srgju hrama,
Pa ni one na vidiku
Bogomolje njemu svete
Navrh brda iznad grada,
S čega brdo Srgj se zove.⁵⁾
Po tom brdu v'jekovima
Skladne vile rojile se;
Po tom brdu svake zgode
Uzastopce stizale se;
Podno brda mudri ljudi
Pametno su zborovali;
Podno brda pregaoci
Viteški su djelovali.

⁵⁾ Gdje je od prilike sadašnja tvrgjava, no malo niže, navrh brda iznad Dubrovnika bješe crkvića posvećena svetomu Srgju, odakle brdu i ime. Crkvića je davno razoren.

I u gradu ispod Svete Marije bila je bogomolja posvećena sv. Srgju.

To je brdo sve gledalo,
Sve slušalo i saznalo,
Zapamtilo, te sve znade;
Pa će novom glasonoši
Nadisajem svoga sveca
Svake vjesti šaptat vjerno,
A glasnik će glasit smjerno
I objavljat voljnom svjetu
Svake zgode i nezgode,
Što su gradom promahnule
I narodom uzdrmala. —

Za to evo novi glasnik
Velikoga ujme Boga
A pod krilom starog sveca
I s njegov'jem blagoslovom
Imenom se ist'jem krsti,
Te postaje imenjakom
Starog parca svetitelja,
A i rodnog brda Srgja. —

No već zorom prvog dana
Svoga mladog živovanja
Na ino mu ne može se
A da starog Svetitelja
Dubrovačkog ne sjeti se.
Ogledajuć na okolo,
I videći jad i tugu
Patničkoga srpskog roda
Širom svuda i ovuda!
Eda li se na ovome
Nesmiljeni usud m'jeni,
Pa da narod prokušani
Goremu se jadu ugne,
Novi vjesnik domorodni
Vruć podire uzdah sjetni
Iz srdačca objadana
Svetitelju imenjaku:
„Sveti Srgju, ne daj grgu!“

Uspomene jednog novaka.

Prošlog ljeta sprovele sam nekoliko dana u Konavlima kod svoje sestre. Jedno jutro vraćajući se sa šetnje, ugledah nekog starca sijede glave, već dosta nagnuta od tereta godinâ. On je onaj čas kopao na ravnom polju konavoskom. Bijaše žestoka vrućina, sunce je peklo da ti pukne glava, a tužan staračac svaki čas bi odignuo motiku u vis, koja se na sunčanim zrakama bila kao mač. Krupne kaplje znoja, koje mu padahu niz lice, zaustavljuju ga časom od radnje, i baš onda kad se malo odmarao, ja pristupih k njemu. On me pogleda i pozdravi, te će mi ovako:

„Šetate? eh! i ja sam nekad šetao, pak evo sad pod stare dane kad bih imao da počinem i da imam koga mlagjega kod sebe što bi mi pomogao, moram da radim, eh! hvala Bogu!“ — Ovako govorеći izvadi iza pasa kesicu duhana i stane zavijati sigaretu. Tad ja, eda bi mu štogoć još iz usta potegla, zapitam ga:

„Zar si u mladosti po svijetu išao?“

A on: „Da, išao sam zaludu.“

Pak opet umukne, a ja željna saznati još štogod rečem mu: „Čudo mi je, jer gotovo svaki što ide u svijet, steće štogod za stare dane.

On izvali oči na me, te mi odvrati:

„Hm! da, ko ima glave, svakud može štogod steći; ali ja zatah radi opaka društva, pak tad je sve i svakud zaludu. Vidiš eno sve one baštine ondje, ono su sve negda moje bile, a sad? sad su tugje!“

Ovo izreče tužan staračac, te duboko uzdahne i proslijedi:

„Nije bilo kuće u Konavlima, bogatije od naše; nije bilo brojnije stoke do naše, a nije bilo ni momka vrijednijega do mene; ja sam uz bok svoga oca radio, pak kad je bilo do potrebe, uzeli bi povadeset ljudi, da nam pomognu, te ja s nekijem na jednu baštinu a otac mi na drugu, sokolili momke na radnju; tako sve se više teklo i u kuću vuklo. Ah! koja su ono bila vremena!“

Čujući ja kako staračac hvali svoju mladost, nije mi se dalo na ino, a da ga ne upitam: „Pak kako baš sve to propane?“

On se zakašlja i reče: „Rijeka raznosi sve stvari kad se puste niz vodu. Sestre nijesam imao, no jednog brata, koji je čak od mene mlagji bio, te jedno jutro majka mi reče: Sinko, bilo bi dobro, da

V dovedeš koga u kuću da ti majku zamijeni, kako od prilike našu
H susjedu Stanu, koja, kako mi se čini upala ti je u oko; pa neka,
I sinko, samo što prije pospiješi, jer je meni dosta samoj.“

B Ah! mati moja, ja joj odvratim, ja'l ne znaš da će me brzo u
E languer (Landwehr) zvati, pa se ne smijem ženit.

P Hvala Bogu, to ne traje nego tri godine; ti joj možeš dati obi-
Z lježje, pa neka te čeka, jer bila bi grehota onaka djevojka da ne
I ugeje u našu kuću.

3 Ja se zamislio i na jednu promislio, da moja majka ima pravo;
I hitrije i vrlije djevojke nije bilo u selu, a ja sam se s njom iz dje-
T tinstva lijepo gledao; te kad bi nas zajedno vidjeli, svak bi rekô:
E Ko sretniji do njih, ako se uzmu, biće dvoje najboljijeh, najvrijed-
T nijeh u selu!

C Malo dana iza razgovora s mojom majkom dogje mi iz grada
A poziv za vojsku; no prije nego se obučem vojnikom otidem sa Sta-
B nom u grad da joj kupim dar, jer smo se već bili zaručili. U oči
K moga odlaska tužna mi majka nije ni legla a tako ni Stane, koja
A bijaše došla da majci pomaga i da umjesi pogaču za mene, a majka
B spremala moje haljine i ruho, što sam imao sa sobom da nosim. Još
J zora na bijaše cikla, tek prvi kokoti zapjevali, kad me majka za-
I zove: Sinko, ustani, dug je put tvoj danas.

E Ja se skočih, protrnem kad promislim da imam ostaviti majku,
E bocu, brata i dragu. Teško mi bijaše na srcu, ali sam pritajao tugu;
J na odlasku iz kuće majka mi dala prtljagu i blagosovila me ovijem
I riječima: Hajde, sinko; Bog bio s tobom, a ti se vazda Njega držao,
A kako što si u očevoj kući, — te brizne u plač.

T Ovdje staračac umukne i duboko uzdahne. Napokon će mi
T ovako: „Stane i otac dopratever me do Zvekovice i tu mi dadoše torbu,
K u kojoj je bila pogača. Na rastanku mi Stane reče: — „Maťo, tu ti
A je kruh, bio ti slagji od meda, a moja će te misao svukud pratiti.
K Zbogom „dragi!“ — Ja joj stisnuh ruku i oduših: „Zbogom, Stane
A moja, ostani mi vjerna, a moj će ti glas doći; kad god uzmogu pisaću
ti!“ Tad se oprostih i s ocem pa odoh.

D Dogjoh u grad pred dvor da se prijavim. Po podne smo stigli
u Gruž ja i družina iz Konavala. Tu čuda nevigjena, dali mi pušku,
četicâ, gambelu, patrontašu i šta ti ja znam. Teški mi bijahu
prvi dani, otezati nogama, protczati ih, skakati, pak napokon vrtjeti
glavom tamo i amo da ti se mozak zavrти; no, Bog mi dao pamet,

pak sam u malo muštru naučio. Za prvoga vremena željno sam htio zgodu da pišem dragoj i roditeljima. Ali nakon mjesec dana počeli se moji drugovi sa mnom rugati, šta stojim u kazermi, šta ne idem s njima na polje šetati, i zabavljati se. Ja se dao s njima iz početka koliko sam manje mogao, dok napokon se otresem da je meni najmilije vrijeme prolaziti pišući svojoj vjerenicu. Kad su to oni čuli, prasnuli u smijeh, pa mi posprdno kazali da i oni imaju svaki svoju vjerenicu, ali ovdje u mjestu; one im još davaju novaca, dapače jedan će na to: — Danas mi je moja mlada dohranila lijepu pečenicu i dobra vina. — Ja začugjen upitam ga, a ko ti je vjerenica? A on mi odvrati: — Bogme jedna sluškinja, koja, kad joj se gospogja šeta, gospodski me pogosti; a jednom mi reče: Znaš li, gospogja se sjetila da je u loncu bilo manje mesa, nego se kupilo, ali ja ne budi luda odvratim joj: Moja dobra gospogjo, vi se razumijete u čipke i vezove, ali, prospite, ne znate, da meso udara u se i zgrči se kad se vari — I to pričajući mi, pucala je od smijeha. Tako slijedilo dan po dan, a moji drugovi znali da ja imam koju paru, te kako pijavice oko mene, dok me na svrhu zaveli, pa i ja počeo igrat, piti, šetati, te se nijesam Stane više ni sjećao, dapače, kad bi mi ona pisala, bilo mi je dosadno i čitati njezina pisma, jer mi se svigjahu bedasta. Tako prošle tri godine; i ja se sav promjenio. Došao doma, a pusta motika bila mi je teška i činilo mi se nekako stidno, da ja, vojnik, do jučer s rukavicama na rukama (jer sam bio dopro do šarže kapurala) a sada s motikom; to nije mi pristojalo, nego sam se lijepo nosio, često išao u grad i tu bacao novce u sampas. Tužna mati i Stane plakale oko mene, a meni dodijevale; kad bi mi Stane nabrajala naše nekadašnje sastanke, moju ljubav prema njoj, ja bi joj se rugao, te bi joj po vojničku zavikao ruhig! Tako bijahu prošle četiri godine iza moga povratka kući, a na dobro ne okrenuo. U večer moji bi molili po običaju rozarije a ja kao kamen; i ako sam nekad i ja molio. Tužna mi majka videći moje slabo ponašanje prekrstila bi se, te bi rekla; Bože, proslijetli mu dušu i pamet! — Nakon četiri godine takoga života odlučih put Amerike. Moji me kumili, plakali da ne idem, i zebli ko će onda imanjem vladati; otac već star, nego me okupili da se ženim i da ostanem; ja se naljutio i osjekao da se ne ču ženit, da je Stane slobodna a da ja idem u svijet. — Tako i učinih. Eh! crne pameti! Došo u Ameriku te stao goniti isti život i još gori, jer sam imao

dobrijeh prilika, a tužnome ocu svaki čas pitao novaca prijeteći mu ako mi ne pošlje, da će se ubit. A oni tužni, diži danas, diži sutra, dok počeli i zemlje prodavat a ne bio ko da radi; tako da nakon pet godina moga življenja u Americi, umre mi tužna majka od jada.

Ovdje starac zaustavi govor, čisteći suze, koje mu niz naborenog lice padahu, pak proslijedi: — „Tako sam lutao dugijeh dvanaest godina, dok mi stigne pismo bratovo, u kome mi javljaše, da je otac umro a da nije ostalo ni treći dio našega bića. Onda mi je bilo četrdeset godinâ, doba kad se više razmišlja. Smrt moga oca strese me i duboko me gane, te odlučih vratit se kući. Dogjoh. No, jaoh! Šta me dočeka! Bolje da me more proždrlo nego da moje oči vidješe šta se dogodilo! Baštine sve zapuštene, loza se svrgla, a ipak opažah da su neke naše zemlje još lijepo uragjene, pa će da zaptim brata: — Ta ko je ono izradio tako dobro. — Ono nije više naše, odvrati mi on, ono je kupila Stane, koja se udala za Mićanova sina, pa nešto ona, nešto muž joj i djeca, umnožili imanje. — Ja ostah kô od kamena kad to čuh, i studio sam se od svijeh onijeh, koji su me poznavali kao vrijedna i čestita sina, a sad me eto u selu roditelji pokazuju sinovima kao zao izgled. No se nješto žlje i gore osvijestih, i promislih: Bolje ranjenu nego ubijenu, — pa se s bratom latih radnje, a nazad desetak godina tek sam se oženio, kad sam štogod u red stavio, no još se hoće mnogo i mnogo. Evo ti na što me je dovelo opako društvo, a starac od šezdeset godina valja da se borim za koricu hljeba.“

U to podne zazvoni i ja ostavila tužna starca, a on sjede pod stablo da ruča ulomak pogače i glavicu luka.

Marica.¹⁾

¹⁾ Rado ustupamo već u prvom broju ovu rubriku ženskom spolu. Ugledale se i druge u ovaj rijetki primjer. (Ured.)

Мудре изреке.

1. Природа је једина књига, која на свакоме листу има велики садржај. Goethe.
2. Бити проповједник природе, то је лијепо и свето звање. Новалис.
3. Једино уточите, које је вазда отворено онијем што трпе бол у души, јест и остаје природа. Линднер.
4. Човјек не живи него један сам дан; али кад га научиш да не живи с мисли него тај једини дан, учиниш му га још краћим и празнијим. Свак може себе преживјет, бавећи се онијем што је било прије њега и што ће бит послије, а да не запусти вријеме, у коме је. Faguet.
5. Ко је нехајан у маленкостима, буде често и у важнијем приликама: треба се вјежбат у малијем стварима, за оно што се намјера доказат у великијем пригодама. Њемачка изрека.
6. Умјетност није друго, него добро уређена природа. Њемачка изрека.
7. Ко слиједи своју идеју успркос и проти свијем другијем, махнитац је, али разложити махнитац, који зна што чини. Павије.
8. Свијет је зrcалo, које одвраћа погледе свог сопственог лица. Погледај га mrко, и он ће ти преказат намргођени образ; насмиј му се и смиј се с њиме, и он ће ти бит весео и пријатан друг. Thackeray.
9. Што год било, са устрпљењем надвладаћемо сваки удес. Виргил.
10. Природа одређује где тер где јача ганућа животне снаге, да помлади љуцку дјелатност, еда човјек у самоме уживању не изгуби осjeћај живота. Комт.
11. Сретно чедо! теби је још у колијевци неизмјерна пространост. Постани човјеком, па ће ти бит тијесан неизмјерни свијет. Schiller.
12. Сумрак је човјечји усуд — у свакоме смислу. Feuchtersleben.

Y
H
I
V
E
P
R
Z
I
T
E
C
K
A

B
I
L
I
O
T
E
K
A

O bedemima grada Dubrovnika

Vice Adamović.

Mjesto pristupa.

Kako onamo pri sjevernomu kraju sinjeg mora, na močvarnjem lagunama bjegunci grada Oglaja (Vivileje) podigoše svoj novi zavičaj, ponosite Mletke, tako amo dolje na jugu, pri obalama istog mora, a na golijem visokijem hridinama, bjegunci razorenijeh gradova Epidaura i Solina, postaviše temelj današnjemu Dubrovniku.

I Mleci i Dubrovnik postanu samostalne, slobodne države, dvije aristokratične republike, ona italijanskog, ova srpskog plemena¹⁾; ali dok su Mleci išli za tijem, da svoju vlast rašire ognjem i mačem, Dubrovnik je svoje ograničeno zemljiste stjecao darovima, ugovorima i novcem. Italijanska je republika napadala i osvajala, a srpska se čuvala i branila. Karakter je dakle prve bio agresivno — eksplativni, a karakter druge čisto konservativno — difensivne naravi, a to je u opšte prirogjeno svojstvo svih Slovaca. S toga vidimo Mlečiće da podižu silnu pomorsku vojsku, a da u isto doba miroljubivi Dubrovčani nastoje, kako će bolje svoj grad da utvrde čvrstijem bedemima, kulama i tvrgjama, ne samo radi vlastite svoje obrane s mora i s brda, nego i za mirno utočište prognanikâ. Na tijem je bedemima zabilježen dobar dio dubrovačke povjesti, jer nam oni očituju materijalni i politički razvitak male republike, a u isto nam doba otkrivaju onu mudrost i opreznost, kojim je svoj skromni život produljila za punijeh trinaest vijekova, te nadživjela i svoju moćnu suparnicu, ponositu mletačku republiku.

¹⁾ Na potvrdu ovoga iznijeđu ovdje samo nekoliko redaka iz tri najznamenitija dalmatinska povjesničara:

„Sieuti Dalmatia in Occidentalem, et Orientalem divisa, Orientalis Serviorum censematur, Occidentalis Croatorum; ita Ragusium in Orientali parte situm“ . . . *Lucio.*

— Il resto dell'Illirio era occupato dai Serbli, che da Porfirogonito vengono divisi in Narentani, Zahulmi, Terbuniati e Diocleati. Essi non solo s' avevano stabilito nei confini della Dalmazia Orientale, ma altresi occupavano tutto il paese che nella Dalmazia oltremontana non era posseduto dei Croati, cioè la Bosna“. — *Bomman, II. 67.*

„Ragusa a poco a poco ha formato il suo stato, accrescendolo posteriormente colle concessioni dei re di Serbia“. *Cattalinich, II. 182.*

Cijenim dakle, da će navlastito miloj našoj omladini biti ugodno, da sazna štogod o kamenitomu obruču, koji je za toliko vijekova štitio naš krasni Dubrovik, kao što ga dandanas, na žalost, samo još krije, da se manje vigjaju ljute rane, što mu Zub vremena nanese, a Jindska zloba noveća.

U Dubrovniku, na mlado ljeto 1902.

Pisac.

I

„Ogni pietra che si accumula su altra pietra nella raccolta dei fatti storici, ogni passo che si fa nella via dell'analisi, è una solida conquista per la sintesi.“

Marselli „Scienza della storia“.

Najprije što je pisao o dubrovačkim bedemima, a to još 1434. godine, bio je Italijanac Filippo de Diversis de Quartigianis, koji u svom rukopisnom djelu: *Situs aedificiorum ecc. civitatis Ragusii*, posveti im cijelo treće poglavje pod naslovom, *De pulchritudine murorum et turrium, et numero januarum i. t. d.* Ovo je znamenito djelo štampano u Zadru, 1882. g. i komentovano od Prof. V. Brunelli.

Za Filipom de Diversis, u koliko je meni poznato, došao bi Domenico Mauro Nigri, koji u svom djelu: „Geographiae Commentarius“, Basileae, 1557. piše: Ragusium est civitas posterioris temporis validissimis cincta muris.

Gotovo isto to veli i E. F. Germar u knjizi, „Reise nach Dalmatien und in dem Gebiet von Ragusa“. Leipzig und Altenburg, 1817., samo što pridodaje još i to, da su zidine sa svijeh strana izložene bombardovanju, pa da su s toga jedino podobne da se opriječe neprijateljskomu napadaju (str. 126).

U „Srpsko-dalmatinskom Magazinu“ za g. 1848 izagje izvagjen iz crnogorske „Grlice“ 1839, ali mnogo preragjen, koji se bavi Dubrovnikom. Tu na str. 36. stoji, da je grad utvrgjen po starom italijanskom načinu, da je opasan sav unaokolo tvrdim zidom s jakim kulama, i od suva suviše s jednim dubokim opkopom. Za tim je spomenuta Minčeta, pak se nastavlja ovako: „Od mora je gradski zid podignut na ljutim strmenim „stijenama, o koje se valovi morski, kad se more burnim južnim i

„južnozapadnim vjetrom uskoleba i uzavre, nemilice i žestoko s najvećim pjenušenjem razbijaju“. Pošto je pisac spomenuo još tvrgjave Lovrijenac, Leverin i Muo, zaključuje ovako: „Učinjene su zaista sve tvrdo od tesanoga kamena i s debelim svodovima, da im lasno topovi i kumbure nauditi ne mogu“.

Godine 1849. izagje u Lipskoj, u njemačkom prijevodu, opsežno djelo Sir J. Gardner Wilkinsona „Dalmatia and Montenegro“ po W. A. Lindau. U tome se prijevodu, na str. 209., govori o gradskijem bedemima Dubrovnika. Istaknuću samo ovu izreku, koja potvrđuje Germarovo mnjenje: „Zidine, sa stršećijem kulama po sredovječnom načinu gragjenja, malo su zgodne a da se opriječe napretku novije ratne vještine“.

Opet u Lipskoj J. L. Negebaur objelodani 1851. g. djelo „Die Süd-Slaven und deren Länder“. I ovaj pisac nije propustio a da ne spomene bedeme, o kojijem je riječ, te od prilike veli: „Kad razgledamo goleme bedeme, što opkoljuju Dubrovnik, kad se prošetamo tijem jedinstvenijem šetalistom, te uočimo njegove tako divno položene i tako jake kule, pa kad pogledamo u unutrašnji grad s njegovijem zgradama od četverouglasta kamenja, moramo priznati, da je ova mala republika odista mnogo uradila (Grosses geleistet hat, str. 104), navlastito ako promislimo, da malašni njezin opseg, od samo nekoliko milja, od drugoga se ništa ne sastoji, nego od golijeh ljuti, hridinâ i grebeni“.

I poznata njemačka pisateljica Ida von Düringsfeld u svom djelu „Aus Dalmatien“ dotakla se dubrovačkih bedema, te u III.oj svesci, na str. 9. ona će o Dubrovniku ovako: „Njegovi ga bedemi zaokružuju kako da su od juče; kamenje se ovdje ne rastrošuje, al' je Dubrovnik rastrošen. Kipovi sv. Vlaha stoje na zidinama kako da su stopro sad obukli svoje kamenito odjelo; nu šta još štite oni? Dubrovniku ne treba više njihove zaštite, on nema više neprijateljâ. U tišini svojih zidina počiva uspavana republika, kao što je Ivan Crnojević uspavani knez, kako što je Barbarossa u Küffhäuseru uspavani car. Ivan i Barbarossa mogu se probuditi, Dubrovnik se ne budi nikad više“.—

Prof. Petter u knjizi „Dalmatien“, Gotha, 1857. na str. 196-198 bavi se bedemima Dubrovnika prilično opširno, jedino što mu se uvukla gdjekoja netačnost, kako o. p. ona, da je 1539. g. italijanski inženjer Doria sagradio Leverin (Revellino), kad se zna,

da je taj Doria bio glasoviti vojskovogja († 1556), koji je republici poslao valjana graditelja da utvrdi grad, kako ćemo na svomu mjestu vidjeti.

Navesti mi je napokon još nekoliko riječi iz djela gosp. F. Kirchmayera „La caduta della repubblica di Ragusa“, Zara 1900. Marljivi pisac spominje takogjer gradske bedeme, a to na str. 36., gdje izmegju ostaloga, veli; . . . „one zidine i kule, koje republika dade podići kroz razna vremena uz ogromni trošak i sudjelovanjem ljudi, koji u Italiji bijahu doprli do slavnog imena radi vojničkog graditeljstva, kao što su Sigismondo Malatesta i Saporoso Matteucci . . . one kule i zidine, koje još i danas sačinjavaju u svojoj cjelini veličanstveni spomenik moći i poezije sredovječne, divni još postojeći plašt još divnije vlade, koja više ne postoji“.

Ovo, uz sporadične vijesti našijeh kronista, bilo bi od prilike sve, što se do danas napisalo o bedemima grada Dubrovnika. Kako se vidi, to su sve krnjasti ulomci i nepotpune bilješke, jer još nemamo nijedno djelo, koje bi nam u cjelini podalo potpuniju i vjernu sliku ove najznamenitije česti starog dubrovačkog neimarstva. Na to upravo smjera ova radnjica, koja uza svu moju dobru volju, ipak ne će biti, a i nema te pretensije da bude savršeno stručno djelo nego samo kao prvi pokušaj da se malo bolje razjasni i ova grana naše domaće povjesti.

II.

„Die ragusäische Architektur besteht in den Mauern. Die sind erhaben, und dadurch schön.“

Ida Düringsfeld, III. 7.

Dubrovačka se arhitektura sastoji u gradskijem bedemima. Oni su veličanstveni, s toga i krasni.

Pri podizanju gradskijeh bedema u Dubrovniku, ja mislim da se mogu razlikovati tri glavna doba. Nazvaću prvo prvobitnim, a to je doba od x godine, do 771. god. Za ovo su se vrijeme zidine gradile bez kreča i u posve tijesnijem granicama, jer se gradić istom razvijao.

Drugo doba, koje se može nazvati tehničkim (stručnim), ide od 771. god. do izuma puštanog praha. Za ovo se vrijeme gradilo

u kreću; ali se nije moglo imati obzira na topove, jer se za te ratne uprave nije onda još ni znalo.

Treće pak doba, savršeno strategično išlo bi od XIV. vijeka, do velike trešnje (1667. g.).

U ovoj se raspravici ja ne ču strogog držati naznačene podjele, nego ču po mogućnosti slijediti razvitak gragjenja zidinâ i utvrgje-nja kako nalazim da su bilježili naši i tugji kroniste.

Spomenuh malo prije, kako se bjegunci razorenijeh rimskijeh gradova Epidavra i Solina nastaniše na golo ostrvce Lave, koje se uzdizalo ne daleko od Lokruma¹⁾ i gotovo u istom smjeru položeno kako i ovaj potonji. Pa se zemetnu romanski gradić (Lausa, Ragusa), koji je, po svjedočanstvu grčkoga cara Konstantina Porfirogenita, bio na okolo zatvoren zidinama, što su isprva bile proste međjine, ili suhe međjare od kamenja naslagana kako se bolje moglo bez kreča i pjeska²⁾). Takova je ograda služila i kao zaštita proti navalama surovijeh naroda, a do potrebe, i kao zgodan materijal za obranu.

Oslanjajuć se na spomenutu okolnost, neki pisci cijene, da i samo romansko ime Ragusa potiče iz pridjeva *racchiusa*, što znači zatvorena (varoš).³⁾

¹⁾ Lokrum je poznato ostrvo do samog Dubrovnika. Prilično je, da je bio prodat, ili darovan Dubrovačanima od srpskih vladara 788. godine. On ima već svoju literaturu, na koju upućujem one, te bi željeli štogod pobliže da saznaju o ovomu krasnomu i vazdu zelenomu ostrvu. Ne brojeći sve, što o istomu bi napisano po raznim listovima, spomenut mi je ove zasebne monografije:

a) Radeljević Otac Pačifik „Vijenac četverokitni nad otokom Lokrumom“; još u rukopisu moje zbirke pod br. 18.

b) Giorgi-de-Luigi „Notizie geografiche e storiche sull' isola di Laceroma“, Vienna 1860.

c) Svilović Luca: „Memorie storiche sull' isoletta di Laceroma“. Vienna, 1862;

d) Visiani Roberto: Sulla vegetazione e sul clima dell' isola di Laceroma. Trieste, 1863.

e) Vučetić Prof. A. „Lokrum i odnosi Dubrovnika sa Mlecima u XVII. vijeku; Split, 1889;

f) Kuničić Petar „Lokrum“ preštampano iz „Nade“. Sarajevo, 1897.

Znam, da je i nadvojvotkinja Stefanija napisala neko djelo o Lokrušu, ali mi isto, na žalost, nije poznato.

²⁾ U anonimnim analima, što su najstariji u Dubrovniku, te bijahu štampani u Zagrebu 1883. g. čita se na str. 7. odnosno na godinu 690: „Fo fatto uno muro de mexiera de travi de leguame, de Castel de Lave soto burgo per fino per tuta costa a pie de la montagna per fino a la porta, qual se ejamava Chuster“ Ovu okolnost Ranjina prenosi g. 596.

³⁾ Porediti u pogledu imena Ragusa: Engel „Geschichte des Freystaates Ragusa“ str. 47. s onijem što su u najnovije doba napisali Prof. L. Zore (Paljetkovanje) i češki naučenjak Prof. Jireček.

Izbilja, ako je Dubrovnik još 866. g. mogao za dulje vremena da odoli sili Saracena, koji ga, kako tvrde svi dubrovački kroniste, bijahu opkolili i podstupili, onda odista nema sumnje, da je još u ono doba mladi republikanski grad bio opasan zidinama, a to nije bila stvar teška, ako promislimo na tjesnoću prostora, što je taj grad zapremao u prvom svom zametku.

Onovremeni se gradić naime uzdizao s one strane današnjeg Dubrovnika, što se zove pod svetom Marijom. Najstarije su zidine dakle išle preko strmijeh klisurina povrh mora, pak su se s jedne strane spuštale niz ulicu Svijeh Svetijeh, gdje je dandanas crkva Domina¹⁾, a s druge strane niz ulicu Pobijanu;²⁾ a gdje je danas Placa Velika (stradun), tu se pružao morski rukavac, koji je rastavljaо ostrvce Lave od kopna, na podnožju brda Srgja, tog predjela srpske oblasti Humske ili Zahumlja.³⁾ Onamo dakle, biva s one strane morskog rukavca, življahu gragjani rimskog porijekla, a ovamo, preko mora (Prijeko)⁴⁾ bijahu nastanjeni brgjani srpskog plemena.⁵⁾

¹⁾ Malobraćanin Otac T. Ivanović piše o ovoj crkvi na str. 79. poznate njegove knjige: „Crkva Svijeh Svetijeh, narečena Dominum, to jest sve Gospode rajske, bijaše u staro doba prid zidom grajskijem“.

²⁾ Po rukopismom izvještaju od 1529. god. o oružanju (sugli armamentu) nalazim, da se još te godine spominjao top, koji bijaše postavljen u istoj ulici, a to nasljeđuje na kakvu kulu ili tvrđavu, što je tu onda bila i potvrđujuće mišljenje, da su se istom ulicom nekada provlačili gradski bodemi. Evo dotične stavke, kako stoji na str. 3. pomenutog dokumenta: „In la posta de pobiana vja sacre uno N. 7“. *Sacro* pak, ili tačnije *sagro* zvala so zasebna starinska vrst topovâ.

³⁾ Kod Rimljana: *regionis Zachlumorum*, a u starijem poveljama: *Hlonska, Kelmum, Kudvergia i Zemlja sv. Save*, zvala se država za koju Porfirogenit izrijekom veli, da je srpske narodnosti, čak pominje još i velikoga kneza (arhonta) Mihajla Viševića, koji je živio u isto doba kad i Porfirogenit. Ista se oblast pružala iza visokoga brda, prozvana per antonomasiem Hum, znači brdo, prema zapadu i doticala se rijeke Neretve obuhvatajući cijelo Réansko poluostrvo (Rât), kojega se najkrajniji greben prema zapadu s toga zvao Caput Zahulmiae, Capo o cavo Cumani Chochumeni, a danas pokvareno, *Capo Gomena*.

Po Lukariću je rijeka Cetina dijelila Zahumje od Hrvatske. Neki bi pak htjeli, da je Kelmo (Chelmo) bila jedna oblast sa glavrijem gradom Trebinjem, a da je Zahumlje, s glavnijem gradom Stonom, bila opet državica na po se.

Vidi *Daničić*, Rječnik književnih starina srpskih pod riječi *Хълмска, Маретић*, Slaveni u davnini 80; *Luccari*, Copioso ristretto d. annali di Ragusa, 12 i 24; *Matković*: Prilozi k trgovac. politič. hist. Dubrovnika, 45.

⁴⁾ Prijeko, biva kraj ili predio, koji se nalazio preko morskog rukavca, što je postojao sve do godine 1100, gdje je danas Placa Velika. S ove strane grada stanovahu većinom trgovci, o kojijem se pripovijeda, da su, za vrijetno doba Dubrovnika, oni sami imali 20.000.000 dukata u zlatu. V. *Pucić* u predgovoru Plandovanju Ivana Bunića Vučićevića i *Kaznačić* u „Aeune pagine su Ragusa“.

⁵⁾ Vidi opasku pristupnu pak dalje: *Engel* op. cit. str. 49; *Gelčić* Diplomatarium 49; *Kallay* Istor. srps. naroda str. 118.

No, malo prije spomenuti, krunisani povjesničar pripovijeda nam dalje, kako je do polovine X. vijeka Dubrovnik bio već četiri puta razmaknuo svoj opseg. To postepeno proširivanje grada teško bi se danas dalo i samo od prilike opredijeliti, s toga ja će samo upozoriti, kako jedno od najznamenitijeh proširenja grada bi izvršeno dolaskom i boravljenjem u Dubrovniku srpskoga vladara Pavlimira¹⁾). Ja neću ispitivati, da li je taj Pavlimir zbilja istorično lice ili nije, meni je dosta konstatovati, da ga kao takova smatraju ne samo svi dubrovački kroniste, nego još i poznati povjesničari Appendini, Engel i Müller, a arheolog Prof. Frano Bulić o istom vladaru piše: „Ne ćemo ni mi da vjerujemo svemu onomu, što se pripovijeda po dubrovačkim i imim ljetopisim ob ovom Pavlimiru. No da je temelj ovoga pripovjedanja povjesnički, nije dvojbe, i ako kasnije iskićen i urešen svakojakim bajkama“.²⁾

Držeći se dakle onoga, što nam starodavne knjige pričaju, Pavlimir, dolazeći iz Rima, svratio je u Dubrovnik, te iz zahvalnosti za sjajan doček, uz ostala dobročinstva prema gostoljubivu gradu, dao je sagraditi zasebnu tvrđavu, koju hroniste obično nazivaju „castello Lavve“. Ta se tvrđava uzdizala negdje blizu današnje vojničke bônice, ili, kako misle neki povjesničari, na mjestu što se zove „Mrtvo Zvono“, ili napokon ondje, gdje je danas vojnička kasarna svete Marije.³⁾ Ja sam za ovo potonje mjesto, jer odista spomenuta kasarna nije drugo, nego nekadašnji manastir sv. Marije,

¹⁾ Po Appendiniju ovaj bi vladar bio sin nesretnoga Branislava. Neki ga pisci nazivaju Polimir.

²⁾ V. Izvještaj o č. k. višoj dubrovačkoj gimnaziji koncem školske g. 1876-77.

³⁾ Drži se da je crkva sv. Marije od kaščela bila sagragljena od mletačkoga dužda Giustiniano Barbaro kao zavjet, pošto se bijaše spasao od zle godine vraćajući se jednom iz borbe protiv gusara. Crkva je ova podignuta na južnom dijelu grada, blizu druge crkvice posvećene sv. Srgiju (Sergiju). Ova potonja ne postoji više, a prva je pretvorena u kuhinju vojničke posade, kao što je dotični dumanski manastir bio još od Francezâ upotrebljen za kasarnu, za koju svrhu i danas služi, te se zove *kasarna sv. Marije*. U tomu su manastiru živjele dumne reda sv. Benedikta, a nešto malo dalje postojala su još druga tri manastira: sv. Andrije, sv. Vratolomije i sv. Marka, kojim nema danas više ni traga. Svi su ovi manastiri bili za dumne, jer u ono doba nije bilo u gradu fratarskih manastira; svi su se pak uzdizali s one strane grada, što se zvala kaštio, Castellum. U kronici Marina Gundulića nalazi se ova bilješka o crkvi sv. Marije: Anno 820. Si fabbricò la Chiesa detta S. Maria del Castello Lavvi contigua alla Chiesa dei SS. Sergio e Bacco fatta dal Re Belo (biya Pavlimir).

УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБЛИОТЕКА
koja se u staro doba zvala „Santa Maria Castellana“ i Santa Maria del Castello“, a to očevidno dokazuje, da je ovo zdanje bilo negdje u blizini stare Pavlimirove tvrgjave, ili da su manastir i crkva zauzeli prostor, što je prije zauzimala tvrgjava „castellum in ripis“.

Ima nekih te misle, da je slika Pavlimirove tvrgjave urezana na najstarijemu mјedenomu novcu dubrovačke republike, koji se novac zvao minca, skraćeno od munitica a ovo od latinske riječi moneta. Zvao se još follarus, obulus, bagattinus. I ako se takovo mišljenje ne može pouzdano ni odobriti, ni pobiti, ja ipak držim, da tvrgjava, čiju sliku nosi navedeni starinski novac, nije drugo nego prosto obilježje grada u opće, jer se na mnogijem tujgijem onovremenjem novcima, čak i na pečatima nekih općina, pa i same dubrovačke, vidi urezana slična slika.

Glavno mi se čini to, da se pouzdano može držati, da je spomenuta tvrgjava bila svakako u kreču sazidana, dok utvrgjenja grada bijahu onda dijelom od samog kamenja, a dijelom od dasaka; kuće su pak bile čak do 1296. god. gotovo sve od drva, jer je stopro te godine vlada izdala naredbu, da se više ne smiju podizati drvene zgrade. (Statut, knjiga 8. pogl. 57. V. Prof. Gelčić „Dello sviluppo civile di Ragusa“ str. 19.

Prve zidine u kreču pripadale bi, po nekijem istoričnjem izvrima, godini 771.;¹⁾ ali Resti, najpouzdaniji među domaćijem kronistima, odmiče zidanje čvrstijeh bedema za deset godina docnije (781). Te bi zidine bile one sa strane mora, ili sv. Marije, jer su posve jednostavno sagragljene bez znamenitijeh kula, ni zaštitnih zidova (meteriza), a to prema bojnjem spravama, koje su se onda upotrebljavale, kao n. p. katapulte, balestre, buzdohani, topuzine i slič., prema kojijem zidine su bile jedino tu kako neki grudobran, a već je i sama priroda dosta branila ovaj (južni) dio grada, pošto zidine onamo sagragljene strše nad visokijem i strmijem liticama, koje se gotovo okomice spuštaju u more.

Dandanašnji se i s ove strane bedema uzdiže po gdjekoji čvrsti bastijun; ali su sve te tvrgjave rad poznjeg vremena. Taki je

¹⁾ U drugoj knjizi Zibaldunā Oca Mattei stoji na str. 5. ova bilješka: „*Fo fatto primo muro di pjetra e calzina 771.*“ U istoj starinskoj kronici, koju na spomenutom mjestu donosi Otac Mattei nalazi se i ova bilješka: „*Fo fatto uno muro de pali da pusterna p. tutta rivjera [sub anno Domini 781 Carolus enim regnavit] de lo mar fino a terra ferma*“...

Y odista bastijun sv. Andrije, pak onaj sv. Petra, koji se još zove i Mrtvo Zvono, jer je s ovoga bastijuna u prijašnja vremena zvono zvonilo, kad bi ko umro. Taki su takogjer i bastijuni, što dolaze odmah iza pregjašnja dva, biva onaj sv. Roka, onaj sv. Stjepana, te najzad onaj sv. Spasitelja. Svi su ovi bastijuni jamačno zauzeli mjesto starinskijeh, porodičnjeh kula, koje nijesu doprle do nas, a još su se 1346. g. spominjale, kao kule Ilike Binčulića, Pava Marsarlesa, Gondole, Nikifora i druge.¹⁾ Što su te kule nosile imena porodična mogao bi valjda bit uzrok to, da su bile postavljene na zemljištu onijeh porodica, kako što znamo da je slučaj za Minčetu, jedina porodična kula, čije se ime do danas još sačuvalo, i na koju ćemo se docnije povratiti.

III.

Resti stavlja u godinu 781. treće proširenje grada i utemeljenje tvrgjave sv. Ivana, koja se dandanas zove Muo (Forte Molo). To treće proširenje grada treba da se pružalo ka onoj strani, koju zovemo Pustijerna ili Karmen, jer je tu crkva Gospe od Larmela, koja se u početku zvala crkva sv. Ivana Evangelistе, pak od godine 1491. bi uvedeno u istoj crkvi bratimstvo sv. Trojstva, te se s toga i crkva prozva Trojicom, a sad najzad nosi ime Gospe od Karmela, pokvareno u puku od Karmena, a to po bratimstvu, koje postoji od 1627. g.²⁾

¹⁾ Zaključak od 24 marta 1346 bavi se čuvarima zidinā i kulā. Tu je izmegju ostaloga rečeno: ad s. Lucham posta una, persone 4.... super turrim illius de Gondola, posta una, persone 4; super turrim Hellie de Binzola, posta una, persone 4; super turrim Patti, Masarlesso, posta una, persone 4; super turrim Giorgi Cotorani, posta una, persone 4 (V. Lib. Reform. izdanje jugosl. Akadem. Tom. I. str. 225).

²⁾ Pok. kanonik Stojanović u svojoj knjizi o književnosti dubrovačkoj, na str. 77. tvrdi, da je hram Gospe od Karmela sagragjen 1683, što nije tačno; jer da je isti mnogo starijeg postanka potvrđuje nam Franjevac Ivanović, gdje o toj crkvi piše: „Ova crkva naricala se u početku S. Ivanom Vangjelistom, pak Trojicom, a sad Gospom od Karmena“. Tu okolnost spominje i natpis, što se čita povrh glavnijeh vrata:

Alma Trias, Virgo Genitrix et uterque Joannes —
Stant hic, excubiis fide Ragusa pii.

Milo mi je ovdje pridodati i prijevod navedenog natpisa, kako se nalazi u nekomu starinskomu rukopisu pod br. 20 sopstvene moje zbirke:

Trojstvo, Djeva, i dva Ivana
Dubrovniče, tebi su odi
Vječna straža, slatka obrana,
Ne imaj straha tvoj slobodi.

U ovu je netačnost pok. Stojanović upao valjda stoga, što su se baš 1683. g. dubrovačka gospoda zavjetovala, da će svetkovati dan Gospe od Karmela.

Do tada je onaj predio ležao izvan grada, te je sačinjavao kao neko predgradje, koje je poznijeg postanka, post terram, ili post terrulam, jer se u srednjem vijeku obično uzimalo nazivlje terra u značenju grada (varoši), pa odatle Pustijerna, po latinskom Posterula, ili po italijanskom Postierla.¹⁾

Vraćajući se na tvrgjavu sv. Ivana, opazit mi je, da je ista kasnije nestala, bilo da je zbilja razorio dužde mletački Vital Micheli, koji je, po pričanju Sabelika i Dandula, bio srušio sve dubrovačke zidine sa strane morske (1171); ili da se valjda dugijem nizom vremena, sama srušila. Toliko se zna za stalno, da se još 1350. g. bilo započelo raditi oko te tvrgjave i oko nasipa ili kamenjaka (gata), što se pred istom uzdiže posred mora, na ulasku u gradsko pristanište.²⁾ Za te radnje imamo potvrdu u zaključku od 14. januara 1350., što se odnosi na troškove za iste gragjevine, te u onomu od 26. istog mjeseca i godine, kojim bijahu opredijeljeni Dživo Crijević i Maro Gučetić da nadgledaju spomenute radnje [V. Libr. Refor.]

Megutim lasno je, da toliko tvrgjava, koliko i Muo (Kaše) imaju bit pretrpljene kakvu štetu od čestijeh trešnja, koje su se osjetile 1430. g., pak 1481. i 1482., jer se zna, da je dubrovački graditelj Paše Mihaljević izveo neke opravke na jednoj i drugoj gragjevini, o čemu nas uvjerava Otac Mattei, koji u II-oj svesci svojih Zibaldunâ iznosi ovu bilješku: „Paše Mihajlović, Dubrovčanin, napravi osamljeni gat luke, prozvan Kaše i započne ga godine 1484.“

Ja sam uvjeren, da Otac Mattei, koji je svaku vijest crpao iz vjerodostojnjih pisaca, ne će bit ni navedenu bilješku sam izmislio, nego će je bit svakako izvadio iz potpuno pouzdanih izvora. Nego sve da njemu i ne bismo htjeli da povjerujemo, njegova gore navedena bilješka o našemu Paši nalazi potvrde u ovom natpisu, koji se čita na kamenoj ploči u sakristiji crkve sv. Dominika:

¹⁾ Schönberger tumači ovu riječ ovako: Posterulus, a, um, demin. von posterus z. e. posterula, sb. via, Ammian, ein Seitenweg, Nebenweg.

²⁾ Spomenuti kamenjak ili gat štiti tijesnu gradsku luku od morskijeh valova, koji se o isti nasip prelamaju, kao što je za vrijeme slobodne vlade branio dubrovačko brodovlje od gusarskih i uopće od neprijateljskih nasrtaja. U tu bi se svrhu s jedne i s druge glave gata spuštala, za noćno doba, debela gvozdena veriga, koja bi se rastegnula preko mora i tako zatvarala luku, dopirući desno i lijevo na suho, gdje bi je zakopčali uz tvrgjavu sv. Luke i uz onu sv. Ivana (Mula). Evo nekoliko zaključaka, što se odnose na taj gat kao što i na jur pomenute tvrgjave:

PASQVALIS MICHA
ELIS RAGVSINVS PLV
RA INGENIO CLARA
INVENIENS ANNO
QVO PORTVM
EDIDIT . MCCCCLXXXV .

Iz ovog se natpisa nedvojbeno vidi, da je Mihaljević¹⁾ odista radio na obranu gradske luke, a sva je prilika, da će ovaj isti graditelj bit popravio i one četverouglaste kule, koje su još u XII. vijeku bile podignute na obranu iste luke i od kojih je svaka nosila ime jednoga od četiri Evangjelista, dakle i tvrgjavu Sv. Ivana, kojom se bavimo.

Po Ranjini pak znamo, da su se konačno opravke na istoj započele marta mjeseca 1552. g., a dovršile 1558. g., te da je senat Una catena, de ferro longa, que extendat se a turri S. Lucae et vadit ad molum (Reform. 24 marta 1346).

1346. Die VII. Junii. In min. cons. captum fuit.... quod catena portus ponatur inter duos planeones chanatos per modum gragine (Libr. Reform.).

1347. Die XXVI. Julii.... Item quod catena portus, que jacet in fundo maris in porto, extrahatur de fundo et reducta in pristinum statum [Ibid.]

Anuo Domini MCCCL Indictione tertia V. mensis Junii.... Giue de Tuditio Marinus Junii de Menzio in minori consilio facti fuerant prouissores ad prouidendum, ubi expendit fortificari ciuitas Ragusie, et ad faciendo fieri omnia necessaria in reparacione et fortificatione diete cinitatis, sicut ad faciendum murari, fieri manganos et ad aptandam catenam portus [Lib. Ref].

1350. Die 18 Mensis novembris. In minori consilio captum fuit.... In primis de ponendo catenam ad portum.

1351 Die 5. Mensi aprilis. In min. cons. captum fuit, quod terrenum communis uendatur pro aptando molum et turrium moli; et quod denarii ipsius tereni solum modo expendantur in aptationem moli ed turris (Ibid.).

¹⁾ Mihaljević se rodio u Dubrovniku negdje oko sredine XV. vijeka. Osim privatijeh zgrada, što bijahu podignute po njegovu naertu i uz njegovu upravu, on je sagradio manastir dominikanaca s njegovijem krasnijem trijemovima i prepratom u gotičnom stilu. Čudnovato je, kako je hrvatski povjesničar Ivan Kukuljević-Sakinski mogao da o ovomu našemu graditelju iznese u istoj knjizi dva životopisa! Na str. 311 njegova „Slovnika“ stoji prva ertica o Pašinu životu pod naslovom *Mihaljić Paskal*, pa onda po drugi put slovom P, gdje ga nazivlje *Pasqualis Mihaljev* (str. 335).

Navestiću još znamenite riječi što je Lukarić u svojoj povijesti Dubrovnika posvetio uspomeni Mihaljevića: „Ora l' anno 1485 i Ragusci, con ingegno di Pasqual di Michele diedero bella forma alla fondazione del molo, sulla bocca del porto della Città, abbandonata da molti eccellenti artefici, come negozio molto difficile di condurre a fine“. *Luccari, op. cit. libro quarto, str. 202.*

u tu svrhu potrošio 5000 dukata. Tvrđava tako popravljena ima svoj bastijun, bunar i čvrste kazamate.

Poznato je takogjer i to, da se u dubrovačkomu sudbenomu arhivu čuva oporuka graditelja Mihajlovića, koja nosi datum 7 avgusta 1516; dakle po svoj prilici iz toga bi se dalo zaključiti, da kad su se izvodile konačne opravke na Mulu, naš Paše nije više bio živ.

Ja sam s toga ovog mišljenja, da će Paše svakako bit započeo spomenute radnje, a ne dovršio ih, jer po onovremenijem ne-pobitnjem ispravama ishodi, da je graditelj Kaša bio neki Maestro Pasquale de Nova.¹⁾ Moglo bi ipak lasno biti i to, da je plan gragjevine plod neimarske vještine Mihajlovića, a da je odnosnu radnju izvršio rečeni Pasquale de Nova, tim priličnije, što ga neke isprave nazivaju na prosto „Proto“, a neke opet „Proto della fontana“.

Po svemu onomu, što sam doyle ispričao, jasno se razabire, da su se stari Dubrovčani i po više puta i na više rokova povraćali na iste tvrgjave, te su ih usavršivali i prema potrebi nadogradjivali i popravliali. Odatle proističe ono često nesuglasje, što sretamo kod raznijeh pisaca u pogledu godina, koje se odnose na pojedine zgrade, kako smo eto vidjeli n. p. za tvrgjavu sv. Ivana, gdje jedni vele, da je to rad iz 781. g. (Resti), drugi tvrde, da pripada 1346. (star. kronaka), neki opet je cijene iz 1485 (Engel), a ima ih koji su za 1558. g. (Ranjina), a po momu mišljenju, sve te razne godine jamačno odnose se na postepeno dogragjivanje i usavršivanje iste tvrgjave.

Sad je na redu da ovdje u kratko spomenem što nam povjesnička djela ostaviše napisano o nekoj starinskoj kuli, koja bijaše za rana sagragjena na južnoj strani grada, dakle povrh mora.

¹⁾ 1558. 22 Maggio, a M. Pasquale de Nova, Protto d.a fontana p. lavori delle Casse del Porto Due. 2. p. il mese di Maggio.

1558. 28 Giugno, a M. Pasquale de Nova Protto p. come sopra . . .

1558. 29 lugl. a M.o Pasquale de Nova p. la sua aprovisione de lavori de le Casse Due. 2 p. il mese di Luglio.

1559. 5 Maggio a M. Pasquale da Nova Protto della fontana p. lavori delle Casse del Porto Due. 2 p. sua provisione del mese di Aprile.

1559. 18 Giugno Hier. de Gradi e Comp. Off.i delle Casse del Porto ippi 100 p. bisogno.

1559. 23 Dec. a M. Pasquale come 5 mag. 1559.

Ove sam podatke prepisao po Mattei, a on ih je izvadio iz knjige: *Libri delle Polizze dell' Offizio delle cinque ragioni*. (V. Zibald. II 346, 355).

Y
H
I
V
E
R
Z
I
T
E
C
K
A

B
I
B
L
I
O
T
E
K
A

Kraljica bosanska, ili možda tačnije, velika županica Margarita (supruga onog Stefana Vojislava, koji Dubrovčanima ustupi sve zemlje od Župe, dio Šumeta, Rijeku i Zaton) dogde negdje oko 1050. g. u Dubrovnik i dade sagraditi crkvicu na čast svetice, koje je ime nosila,¹⁾ a uz to još podigne do iste crkvice i kuću sebi za stan. Za tim ova pobožna vladarica nagovori i svoje dvije dvorkinje, da bi i one tako isto uradile. Tako se u brzo do crkve sv. Margarite podigše još druge dvije posvećene sv. Luciji i sv. Jeleni. Sve su te tri crkvice bile negdje oko današnje vojničke bonice. Ali 1378. g. senat naredi, da budu porušene sve kuće i crkve, što su se nalazile na onomu mjestu,²⁾ te, za bolju obranu grada, dade podići tvrgjavu, koja je, na uspomenu razorene crkvice, bila prozvana tvrgjavom sv. Margarite [V. Resti, str. 28 i 165].

I za gragjenje ove tvrgjave naši izvori nijesu suglasni u pogledu godine, jer dok n. p. Resti bilježi taj dogadjaj u 1378. g. Appendini ga prenosi čak na godinu 1570. Pod ovom istom godinom u nekoj rukopisnoj hronaci, koja je pripadala pok. popu Luki Pavloviću, a danas se nalazi kod D.ra M. Gracića, čita se ova bilješka: „Senat čini sagraditi od arkitekta Pia V. (1566-1572), po imenu

¹⁾ Čita se u nekoj starinskoj kronaci, u II.oj knjizi Mattejevijeh Zibalduna, na str. 15: „La qual regina Mara vedendo eser muri dela zità di parte de Lochruma esere fate di mexera, feze fare 3 calzinare p. far calzina, et feze fabricare col pjetre et calzina da Castel de Custjera fino a porta de Santa Margarita p. che li al cavo de Santa Margarita feze far Gjexola al nome de Santa Margarita p. che ela portava nome Margarita, zoe Mara.

²⁾ Kako crkva sv. Margarite bi uništena, Dubrovčani se postaraše, da se malo dalje nego je ista bila, podigne nova crkvica, posvećena istoj svetici. Dandanas je ova potonja crkvica pretvorena u mrtviju vojničku bonicu. Natpis, što se nalazi na istoj, potvrgnuje, da je ona prvo bitna bila srušena radi utvrgjenja grada. Taj je natpis povrh okrugljasta prozora, koji je opasan lovovijencem, što je neobičnom čistotom izveden a poluoskočen.

Isti je natpis ovog sadržaja:

REGINA BOSNIAE MARGARITA TRADITUR
DICASSE TEMPLUM MARGARITAE VIRGINI
OLIM BEATA CUM FUERE SAECULA
ID NVNC SACELLUM TRANSTULERE PROVIDI
PATRES FREMENTE MARTE CIRCUM MOENIA
CUM CLASSE CYPRO REX SELIM IMMINET.

„Matteucci,¹⁾ tvrgjavu sv. Margarite i još neke utvrde, te za tro- „godišnju njegovu službu isplati mu 11000 cekina“.

Ostali izvori, kojima sam se služio pri ovoj raspravi, i ne spominju ovu tvrgjavu, koja je ipak postojala već prije 1570. g. jer u autentičnom rukopisu, što je pripadao mojoj sopstvenoj zbirci i što sam ga ja poklonio g. Prof. A. Vučetiću, stoji: „Posto a S. Margarita. In d.to loco sono alogati falconetti N. 24 et N. 23.“

Dodajem uzgredno, da spomenuti originalni dokumenat, na koji će se u ovoj radnji više puta povraćati, jest uredovni izvještaj o oružanju „Rapporto sugli armamenti“ i napisan je 1529. godine.

Velika trešnja od 1667. g. ošteti mnogo tvrgjavu sv. Margarite, te s toga senat naredi (1724. g.), da se skinu s nje dva velika, prelijepa topa (due grandi bellissime colubrine), koji pak bijahu postavljeni ispod Leverina, te godine 1753. bijahu opet povraćeni na prijašnje mjesto (Mattei, Zibald. III. 617).²⁾.

¹⁾ Matteucci Saporoso, kako Appndini piše, bio je plemenitog roda iz Ferma, te se istaknuo kao valjani gjenerô i vrijedni vojnički graditelj. Uporedi:

Engel l. c. str. 222. — i S. Skurla *Moćnik stolne crkve dubrovač.* str. 69., te Mata Bašića „Collezione di notizie istoriche di Ragusa“ u rukopisu kod D.ra M. Gračića.

²⁾ Zasluzni g. Prof. G. Gelcich u djelu „Dello sviluppo civile di Ragusa“; Ragusa, 1884. na str. 87. piše, kako neki pripisuju Saporosu projekat i gragju tvrgjave sv. Margarite, pak malo dalje nastavlja ovako: „Ali se ovo ne smije vjerovati, jer je Saporoso bio u Dubrovniku stoprv posljednjih dana jula, ili prvih avgusta 1570. g.. a među tim pomenuća kula gradila se već februara iste godine „pod upravom nekog Sigismunda Hier, za koga, bar za sada, nije moguće ustano noviti domovinu“. U opasei pak na dnu strane donosi ovu bilješku: „Min. Cons. 5 Giugno — e Polizze Off. V. Razioni (30 febbraio 1570) a S.r Sigismondo Hier. di Giorgio ecc. per la fabbrica di S. Margarita due. 100 ecc.“

Iako prema g. Gelčiću osjećam najiskrenije i najviše poštovanje, ipak, povjesničke tačnosti radi, ispravljam ovdje dvije omaške, koje su se, ne znam kako, uvukle u navedenom odlomku. Prva je omaška, što je pisac uzeo skraćeno ime Hieronymus za nekakvo prezime, te je tako stvorio lice, za koje i sam očituje, da mu ne može opredijeliti rodno mjesto. Tobožnje prezime *Hier* rekao bi da je njemačkog porijekla, a svak zna, da Dubrovčani nijesu nigda zvali njemačke ljude u svoju zemlju ni za kakvu svrhu, osim valjda gdjekojeg vojnika. Nalazim pak u III-oj sves. Zibaldunâ Oea Mattei ovu bilješku, koja je istovjetna s onom, što u gore navedenoj opasei donosi isti Prof. g. G. Gelech: „6 giugno 1570 a S.r Sigismondo Hier, di Giorgio e comp. Off.i da fabrica di S. Margarita duc. 100 p. bisogno del loro Off.o secondo la P. del Min. Cons. a dì 5 giugno“. Ovdje ono di *Giorgio* nije tobož ime očeve, nego je prezime vlasteosko kuće Gjorgjića; tako imamo

IV.

Dubrovnik je međutim bio razmaknuo svoje granice i prema zapadu, gdje je već 972. godine bila podignuta neka velika kula.¹⁾

Ta bi kula, po momu mišljenju, mogla biti današnji „Bokar“, što se valjda s toga tako zove jer je ispučena, polukružna kao kakav vrč ili pehar (ital. boccale). U toj su tvrgjavi čvrste kazamate sa čelijam gdje su se čuvali osugjenici, mahniti i bolesnici od kuge. Tu je bio i klopac ili otvor nekakvi, kroz koji su se valjda osu-

u starijem listinama: di Zamagno, di Proeulo, di Tudisio, di Bueignolo i t. d. Republika je donosila slične zaključke (Parte) za svaku javnu radnju, kako ćemo donekle vidjeti, te je uvek odregjivala neku vlastelu, koja su imala nadgledati odnosne radnje, kao što je u konkretnom slučaju bila odredila Sigismunda Jera Gjorgjića i družinu da nadziru gragjevinu tvrgjave sv. Margarite.

Druga se omaška sastoji u tomu, što je netačno opredijeljeno vrijeme, za koje je Matteucci prebivao u Dubrovniku, a da je to tako evo dokazā:

Na st. 525. III-e knjige Zibald. Oca Mattel čita se u potpunoj cjelini pismo, koje je Matteucci pisao republići dubrovačkoj moleći je, da bi se mogao vratiti u Italiju i tražit onamo lijeka svojoj bolesti. To je pismo sastavljeno na italijanskom jeziku, a nosi datum, 22 septembra 1573. Na istom mjestu Otac Mattel donosi i odgovor republike na Mattenccijevo pismo. Odgovor je napisan latinski, a potписан je Ascanius Ciuffarinus sec.ius (tajnik republike). Datum je na istomu: 23 oktobra 1573.

Još bolje potvrde radi, iznijeđu ovdje neke zaključke, koji stoje u svezi sa navedenijem dokumentima. To su zaključci izvajeni iz knjigā „*Polizze dell' offcio delle cinque ragioni*“ po Ocu Mattei, II. 346-355, pak od str. 360 na dalje, i glase:

a) 16 agosto 1570 a S.r Saporoso Matteucci Capitano Generale de la milizia di Ragusa due. 100 p. suē spese secondo la P.te del Min. Cons. adi 7 lugl.

b) 24 Gen. 1571 a S.r Marino di Zamagno e Comp. Off.i della fab.a di S. Margarita ippi 4 ece.

c) 31 Otto.re a S.r Saporoso Matteucci Colonello se(udi) 709:26 compresi se 9:26 p. agio di se. 350 d. in oro a gr. (grossi) 1: p. scudo a lui donati in esecuzione d.a P.te de Pregati secondo la P.te del Min. Cons. 30 Ott. (1573).

d) 23 Dec. a S.r Saporoso Matteucci Colonello nro (nostro) scudi 6777:28 p. sua provisione del tempo che stette qui, cominciendo alli..... Maggio 1570 che si parti d'Aneona fino a p. tutto Otto.e 1573 abbattuti se. 100 che hebbe da principio secondo la P.te del Min. Cons. 22 Dec. Car. 44.

Iz navedenijeh se zaključaka daje ustanoviti, da je Saporoso prebivao u Dubrovniku od maja mjeseca 1570. do kraja oktobra 1573, te je posve vjerovatno, da je od njega potekao ne samo načrt (plan) za dogragjivanje tvrgjave sv. Margarite nego jamačno i za opravke na drugijem tvrgjavama dubrovačkih bedema.

¹⁾ N. Appendini op. cit. I. 244.

gjenici strmoglavljali u more, gdje ih je smještena lagja dočekivala, te kriomice odnosila gdjekud u pučinu.

Nema sumnje, da i ova tvrgjava ima bit doživjela kojekakve popravke i obnavljanja, jer onaka, kakva se do naših dana sačuvala, nije ni po što mogla biti 972. godine, kad se za topove još ni znalo nije, dok na njoj postoje danas otvori, kroz koje su negda topovi zijevali; a to je očevidan dokaz, da je ista tvrgjava promjenila svoj prvobitni oblik, što se, po izumu puščanog praha radilo sa svijem starijem tvrgjavama po cijelome svijetu.

Ako ćemo povjerovati Ranjini, zidine s ove strane počele su se graditi 1266, g. pak se ta radnja nastavlјala i usavršavala na više rokova (1309-1461), dok se dotjeralo do zahtjevā novijeh stечevina, što je za vrijeme republike bila učinila rafna umjetnost. Tako je Dubrovnik među prve europejske države počeo salivati topove,¹⁾ i nekoliko godina prije nego je Maršal Vauban bio uveo po Franceskoj svoj novi fortifikatori sustav, Dubrovčani se bijahu postarali, da iz temelja preinače svoja utvrgjena mjesta i da ih ponaprave te dovedu u sklad s novom vojničkom taktikom onijeh vremena. Imamo u potvrdu toga neke bilješke o trošku, što je vlada za tu svrhu imala da uzdrži. Te su bilješke u računskijem knjigama „Libri delle Polizze dell'officio delle cinque ragioni, gdje se između ostaloga čita, kako je na 28 februara 1562 bilo dato gosp. Gjori Ivana Palmotića i družini mu, činovnicima gragjevine kulā Minčete i Bokara, perpera 50 za potrebe njihova zvanja.²⁾ Imamo još i zaključak od 11 aprila 1570, koji ovako glasi: „Gospodinu Sigismundu pl. Gjorgjiću i družini mu, činovnicima za gragjevinu tvrgjave Bokara, perpera 200 za potrebe njihova zvanja“.³⁾

Sudeći po samomu trajanju opravaka, cijenim, da se posve logično može zaključiti, da se tu radilo o temeljitijem preinakama,

¹⁾ U rukopisnomu izvještaju o oružanju, koji bi napisan 1529. g. nalaze se ove stavke: „Posta in la toreta de becharja ha razo la aqua delo mare et pma uno chano preciso (?) fato avida lo quale feze pasquale bombardjero raguseo“. Ovaj se Paše spominje na više mjestâ u istomu dokumentu.

²⁾ 1562. 28 Feb. al S. Giore Gio.r di Palmotta e Comp. Off.li da Fabrica della Torre Mencetta et del Boccale pp. 50 p. bisogni del loro Off.o — [Iz knjige: Lib. delle Polizze dell' off. d. cinque ragioni].

³⁾ 1570. 11 Aple. a S.r Sigismondo de Giorgi e Comp. Off.i della fabrica d.a fortezza del Boccale ippi 200 p. bis.o del loro off.o [loc. citi].

Y
N
I
V
E
R
Z
I
T
S
C
K
A
B
I
B
L
I
O
T
E
K
A po kojijem obje kule biće poprimile onaj konačni oblik, u kojemu nam se i danas prekazuju.

Nego osim Bokara, biće jamačno bila još koja tvrgjava s ove strane grada; ali užasni požar od 16. avgusta 1296. uništi dobar dio grada uprav sa zapada, te se stoga onaj predio prozva „Garište“¹⁾.

Kasnije pak bi grad razdijeljen na šest područja, biva: 1.o sv. Marije, 2.o sv. Vlaha, 3.e sv. Nikole, 4.o sv. Petra, 5.o Pustijerne a 6.o od Kašćela [Castelum] Ex lib. Consilior. die 8. Juni et 24. Julii 1343.

Megju spomenute seksterije ne spominje se Garište, jer se jamačno onda još popravljalo što je oganj bio oštetio ili uništilo. To bi stalo nekako u svezi s onijem, što nam Ranjina pripovijeda, da se naime 1309. god. radilo oko zidina i braništa sa zapadne strane, biva sa strane predgradja Pila²⁾. Po II.oj knjizi Reformatio-nes, što je štampala jugosl. akad. doznajemo, da su se g. 1348. u isto doba gradile tri kule³⁾. Moglo bi dakle lasno biti, da je koja od tijeh kula bila podignuta uprav na zapadnoj česti grada. Ali ostavljavajuć takova nagagjanja sa svijem na stranu, imamo zaključak velikoga vijeća od II. aprila 1305., kojim se manastiru Puncijelâ podava dozvola, da može na svojem zemljištu izvan bedema podići zasebnu kulu,⁴⁾ koja odista nakon 45 godine, biva 1350., bi sagragjena, i opстоji još i dandanašnji, ali pod iskvarenjem imenom kule Punicello, te se uzdiže gotovo povrh sadašnjeg arsenala, što je uprav bio taj dumanski manastir, posvećen sv. Klari,⁵⁾ gdje se odgajale djevojčice (ital. pulcelle, pa odatle dubrovački idiotizam puncijele).

¹⁾ Upor. Appendix I. 282.

²⁾ Plur. tant. Zvalo se u staro doba mjesto gdje se trgovalo, i gdje bijahu velike mjere od kamena (kamenice).

³⁾ Bijahu odregjeni za nadgledanje odnosnijeh radnja — super laborerium trium turium — Paulus de Resti, Jache de Georgio, Petragna Helie de Bonda, Andreas de Lucharee, Marce de Benessa, d. XIX marci Maroe fil. Nalis eodem die (V. Libr. Reform. II. str. 42.)

⁴⁾ 1305. Die II. Aprilis. In dicto maiori consilio data fuit licencia monasterio pulsellarum de faciendo unam turim extra murum civitatis in suo territorio, ut debeat dare upp. CC in dicto opere, et residuum in voluntate d. comitis et sui minoris consilii. (Liber. Ref. II. str. 311). Isti se zaključak čita i na str. 87. V.e knjige Reform., što je štampala jugosl. Akadem. 1897. g.

⁵⁾ Upor. Stojanović: *Dubrovačka književnost* str. 76. i *Scriptores II. Chronica Ragusa*. Zagreb, 1893. 392.

Resti, najzad, pripovijeda nam, kako se još 1455. g. živo radovalo na utvrgjavanju ovog dijela grada, gdje u isto doba bijahu postavljene četiri debele bumbarde, koje tada bijahu tek salivene.

Ovdje mi je opet svratiti pažnju na poznati izvještaj o oružanju, napisan, kako već znamo, g. 1529. U istomu se dakle spominje još jedna porodična kula sa strane Pila; ali se dandanas za istu ne zna; bilo da je sada pod drugijem imenom, ili, što mi se čini priličnije, da će se bit srušila u velikoj trešnji od 1667. g. Bilo što bilo, evo što gore pomenuti dokumenat piše u pogledu te kule: „Poste in la toreta Svjezdan in pille. In dita toreta sono alogate bumbarde I sagretj con soj mascollj n.o quattro“. Za tim se malo dalje spominju opet Pile i topovi što su onamo bili postavljeni: „Poste ale pile in fra le porte in la deta posta abjamo allegato in „fradeta alltagraria e pma una pezza grossa dello reparo quale „tira balota di extrata dallo magazino in fra le porte delle „pille“.

„Item in la sopra det.a porta dele pile habjamo alogato uno „chano prezioso(?) quale fo extrato dallo magazino soto la scolla „(scala?) in malla bratja“.

Ovo mi se činilo zgodno iznijeti da se vidi, kako su i sama vrata gradska bila oružana topovima, a sad bi bilo na redu da što god rečem o postanku pomenutijeh vrata. Na žalost s nedostatka pouzdanijeh izvora, ja nijesam mogao da saznam, koje su godine bila sagragjena vrata od Pilâ,¹⁾ jedino što se po arkivijalnjem spissima, koje je prvi iznašao i upotrebio Prof. Gelčich, zna, jest to da je 1397. g. Giovanni da Siena napravio dotični obrov i sagradio viseci most, preko kojega se prelazi s predgradja Pilâ u grad.²⁾ Imamo ipak nedvojbenijeh dokaza, da su ova vrata bila mnogo ranije napravljenia, jer zaključci od 1332. i 1348. g.³⁾ ustanovljuju broj stražara za pomenuta vrata, a onaj od 18 nov. 1350 govori o obrovu, što se imao da napravi prema istijem.⁴⁾ Zaključkom pak od

¹⁾ U osmoj knjizi Statuta, pogl. LVII. spominju se vrata od Pila u zaključku od 1304. g. koji se tiče ponapravljenja grada poslije požara od 1296. g.

²⁾ Geleich „Dello sviluppo civile di Ragusa“ str. 45.

³⁾ Upor. Lib. Ref. II. 340.

⁴⁾ „Item de facendo fieri unum possatum coram portam de Pillis“. Lib. Ref. II. str. 112. izdanje jugosl. Akad.

U nekoj staroj kronaci, koja se čuva kod g. D.ra M. Gracića, čita se pod god. 1471:

1358. g. imala su se zatvoriti sva vrata s mora, a jedino su se imale ostaviti otvorene ove četiri: sv. Luke (danasa, vrata, koja vode na Ploče), vrata od Pilâ, ona od komarde (danasa, vrata ribarnice) te ona a Lignis, biva od ponte. Godine 1272. spominju se samô vrata Leonis, vrata Minčetićeva (porta de Menze), te ona nazvana Calenga ili Celenga¹⁾

U staro su doba vrata od pila, po običaju italijanskih slobodnijeh općina, čuvali redovnici sv. Frančeska (Malobraćani), kao što su bili dužni Oci Domenikanci da brane ona, što vode na Ploče, drugo predgradje Dubrovnika²⁾. Kasnije pak činjahu stražu na gradskijem vratima gradski vojnici³⁾, dok su pučani i gragjani izmjenice pazili po gradskijem bedemima i bdjeli po cijelu noć po stražnicama, koje su bile često namještene po zidinama, te i danas su se neke još sačuvale. Te je ugarske vojниke, porad njihove vjernosti, senat lijepo pazio, te im je oko polovine svakog mjeseca davao cijelu platu.⁴⁾

Kad se u Dubrovniku doznaло, da je Mehmed-beg (Muhamed II.) 1453. g. osvoјio Carigrad, senat, duboko zabrinut za opstanak male republike, lati se iz petnijeh žila potrebitijeh radova za slučajnu obranu. Tom prigodom vrata od Pilâ bijahu po drugi put utvrgjena i naoružana a to 1471. g. Najzad 1537. g. dobiše svoj današnji oblik polukružne kule sa četvrtastim oknima za topove.⁵⁾ Vrata su na luk, iznutra zasvogjena, a nad istijem, u krasnom reljevu, uzdiže se obični kip sv. Vlaha, pokrovitelja republike. Ovaj kip počiva na polureljevom ukrasu, koji nam prekazuje bradatu mušku glavu između dvije glave kalugjerica (koludricâ).

„Furon fatti alle Pille li Fossati per paura del gran Turco Mehmet Beg, e l'anno 1474 furono cavati li Fossati da per tutto contorno della Città di Ragusa, e questo per la paura del Turco“. Ali po računskijem knjigama, zna se, da su se ti opkopi još radili čak do 1558. g.

¹⁾ Upor. *Statutorum Civ. Rag. Libr. V. Cap. XXXXI.* pak Lib. viridis Cap. XI. u koliko se tiče vrata Nikifora Ranjine.

²⁾ Upor. Geleich op. cit. str. 27., Stojanović, op. cit. str. 79.

³⁾ Godine 1387 bijahu odregjena četvorica kao noéni čuvari kule na Pilama: od turrim de Pillis [V. Lib. Viridis, Cap LVIII].

⁴⁾ Upor. Razzi „*Storia di Ragugia*“. Lueca, per V. Busdraghi, str. 126.

⁵⁾ 1537 „nel principio di frevaro si cominciò a fabricare la porta con lo ponte alle Pille, tagliando lo ponte antico, che'era medesimamente lo pontione tondo con casamatte per l'artiglieria“. Ovako Ranjina, na str. 286.

O tomu ukrasu, još se u narodu provlači neka tajanstvena priča, kojoj u ostalom ovdje nema mjesta¹⁾

Kako se progje kroz prva vrata od Pila, kratka izvijačica izmegju visokijeh zidina vodi na niska, zasvogjena vratašca, koja odgovaraju u gradski obrov, pak još malo dalje, niz istu izvijačicu, dolazi se najzad do samijeh unutrašnjih vratâ gradskijeh.

Ali u grad ne ēemo, jer cilj ovijeh redaka nije da pokaže crkve i stanove starijeh Dubrovčana, ni da koješta ispriča o njihovu unutrašnjem životu, nego jedino da, ako i nepotpuno, obavijesti o mjerama, koje oni bijahu preduzeli da osiguraju svoju slobodu, te da se sačuvaju od tugjeg nasrtaja. Ostavimo dakle kuće u gradu na stranu, pak sa zapadnog dijela bedema progjimo na sjeverni dio, koji leži uz bok brda Srgja i na njegovu podnožju, te nam označuje najznamenitije proširenje grada.

No prije nego započnemo promatrati sjeverni dio bedema, dužan sam da štogod ispričam o tvrgjavi sv. Lovrijenca, koja se tako-gjer uzdiže sa zapadne strane grada. Istina, ja sam već o istoj tvrgjavi napisao zasebnu monografiju;²⁾ ali ne samo što je ta radnja bila sastavljena na tugjemu jeziku, nego što mi se ovdje pruža lijepa zgoda da je mogu u čemu da nadopunim i usavršim, povraćam se evo ako i proti svomu običaju, na isti rad.

(nastavlja se)

¹⁾ Ko bi želio da štogod sazna o toj priči, neka pročita: Kuzmić, *Cenni storici sui Minorì Osservanti di Ragusa* od str. 33 do str. 38.

²⁾ „Mala Paga — ossia — il castello di San Lorenzo“ — Ragusa. 1897.

Књижевна оцјена.

L'Opinion publique en France d'après la poésie politique et sociale de 1830 i 1848. Dissertation de doctorat présentée à la Faculté des Lettres de l'Université de Lausanne per Jean Skerlitch, licentié ès lettres. Lausanne, imprimerie Constant Pache-Varidel, 1901. —

Као што у драматској књижевности, или боље у позоришним комадима, има „улога“ већ готових, око којих глумци не требају да се много муче, него је довољно да их науче напамет и ваљано рецитују — тако је за неке књижевно-историјске монографије довољно да писци вјешто покупе из богатог мајдана односне литературе потребити материјал, да га хронолошки среде и са неким разбором и укусом међу собом вежу, и — књига је готова. Судећи по натпису ове књиге — у којој нам млади Србин др. Јован Скерлић, данашњи доценат на биоградској Великој Школи, износи своју докторску тезу — човјек би, у први мах, могао помислити да је и то нека врста јефтине компилације, малим трудом скапуљене по изобилним радовима што су о овој знаменитој периоди новије француске историје написани. Но, ко би тако насумце судио, упао би у велику погрешку. Писац ове занимљиве расправе не само да у њој показује на сваком кораку неодвисност и зрелост свога личног просуђивања, но и таку фамиљарност са предметом, какву је могао да стече само човјек којему су догађаји и умне манифестације из проученог доба, тако рећи, прешли у крв. Перијода француске историје између 1830 и 1848 године, била је доиста од велике важности по развитак модерве мисли у сваком правцу; ако је XIX вијек био уопште велики „temps d'idées“, доба које у Француској дијели јулијеску од фебруарске револуције, било је на по се, као што га писац ове књиге називље, „добра рађања и препорађања свију идеја, свију вјеровања, која дадоше особито обиљежје тек истеклом вијеку“.

Ако је владавина Шарла X, краља по милости божјој, била једна срамота и једна несрћа за Француску, владавина Луја Филипа, краља по милости буржоазије, била је за њу једно велико разочарање. Тврдоглавност и натражњаштво Шарла X служило је дugo времена као нишан оштрој сатири П. Л. Ку-

ријера и љутијем стријелама пјесника-новинара Бартелемија; са своје стране влада Луј-Филипова чинила је, кроз пуних осамнаест година, све што је могла да против себе изазове моћне гласнике народне срђбе, пјеснике и народне барде: Беранжера, Ламартина, Барбијера, Пјера Дипона и др., бива, противнике кудикамо опасније но што бједу потајна друштва и разни демагози, који су јулијској монархији темеље рушили. Док се уротници трпаху у апсане, а атентатори шиљаху на стратиште, дотле су јамби Барбијерови и станце Дипонове навлачиле над главом „краља грађанина“ олују народног гњева, олуја која је у фебруару 1848 најзад пренула и у свом вртлогу занијела вајну династију орлеанску.

Госп. нам Скерлић у својој књизи износи слику социјалних прилика и политичких идеја, које су кроз то доба у Француској владале, тражећи и показујући уједно и њихов одраз у савременој поезији. Ту видимо најприје онај епски устанак јулија 1830, кад се париски народ диже на оружје и у три дана јуначке борбе потуче краљеву војску, проћера из вароши војеног заповједника маршала Мармона (војводу Дубровачког), и засади тробојну заставу на Туљеријама и на Општинском Дому (Hôtel de Ville). Тим је чином народним жуљевима извојевана побједа буржоазије, која ће се скоро затим подијелити у два тabora. С једне су стране доктринарци, који се у унутрашњим стварима противе свакој реформи и настоје да, напољу, задобију симпатије деспотичких влада; на другој су страни либералци, који траже проширење народних права, разне реформе у корист сиромашних класа у држави, и уједно енергичну акцију у прилог подјармљених народа за границом. За мало, и консервативна странка добија превласт над либералном, и онда долази на управу влада која је себе називала „*du juste milieū*“, влада скроз и скроз реакционарна. Настаје нова ера, којој даје обиљежје: прогањање републиканаца, гашење јавне штампе, напуштање својој судбини сваког слободног покрета у Европи. У часу кад су Ко遵义 у крви гушили пољачки устанак, писац нам показује француску владу, где кроз уста својих министара навјешћује Европи, као у Варшави влада мир: „*L'ordre règne à Varsovie*“.

Затим долазе први покрети радничких слојева и оружаним силом угушени устанци и Лиону и Паризу (1834); покрети који налазе скоро одјека у новим социјалним и религиозним идејама Џера Леру-а, Сен-Симона и Фуријера, претходника модерног социјализма, који се онда сматраху (а у неколико и бјеху) утопистама. Прожети скроз реформистичким идејама, ти се људи ушињаху да преустроје људско друштво на основу чистог разума; они се у многом чему преварише, али је добар дио њихових дарежљивих уточија остао и стоји још једнако на дневном реду, чекајући да му потомство извојсти неминовно ријешење.

Доба од 1840 до 1848 године, назвао је народни пјесник Беранже „l'éroique avocassière“, доба кад су брњави и грамзиви адвокати у парламенту и на влади, штоно реку, ведрили и облачили. То је натражњачко и бесплодно доба министра Гизота, заклетог противника сваке реформе и сваког напретка. Кроз то вријеме нема, истина, у земљи устанака, али је незадовољство захватило све друштвене слојеве и почело дрмати труле основе пријестола и његових стубова. Уз то оскудица, која г. 1846 бијесни међу радничким и пољским народом, буди на жиоот и крчи пут социјалним теоријама и кроз редове умника, мислилаца. Сент-Бев, Тијери, Огист Конт, Карно и др. почињу да се баве неотклонивим питањем друштвене реорганизације и неправедних односа између капитала и човјечјег рада. Сви ти мислиоци бијаху огорчени на тадашњу себичну и сребролубиву буржоазију, која бијаше народу толико обећала, а тако мало испунила. На тај се начин људи који мишицом раде нађоше здружени у једној мисли са радницима умним, а та заједничка мисао бјеше: рат друштву које народ мори глађу и убија морално. Отуда мржња на савременост и полагање свију нада у бўдућност.

Каква је била та будућност, то нам је данас свима познато. Ноћу између 23 и 24 фебруара 1848, огласи брујање звонâ са париских цркава букинулу револуцију. Другог марта исте године Луј Филип, краљ бјегунац, бијаше већ на путу за Енглеску, „идући — као што се изразује писац ове књиге — за трагом и за судбином свог краљевског рођака и претходника Шарла X.“

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Заслуга је г. Скерлића, по мом суду, и у томе, што је он сав ток догађаја и врење мислј приказао у форми живој, агилној, која се разликује од сухопарне ерудиције неких писаца, онако исто, као што се вјештачки живопис разликује од егзактне или бесбојне фотографије. Он је на тај начин, у опсегу релативно ограниченом, успио да нам пружи јасну и тачну слику политичке и социјалне еволуције једног великог народа у једној од најљепших епоха људске мисли. То је био његов смјер при проучавању једног дијела поетских продукција златног доба француског романтицизма, и он је тај смјер потпуно постигао. К томе треба још додати да је пишев стил елегантан и да се одликује традиционалном јасноћом француске прозе, као и то, да је његово причање понекад пуно полета, а неки прикази људи и карактера пуни снаге и живота. Очита симпатија, коју г. Скерлић овда-онда показује напрам нових социјалних идеја, не одузимље ни најмање, него још подиже цијену његовој књизи. Схватати живот са социјалног становишта, то је данас дужност сваког умног раденика, па, наравно, и културног историка. Слајкући се у томе са г. Скерлићем, ја његову лијепу радњу најтоплије препоручујем српској публици.

Марко Џар.

Bilješke

I.

Њеки су нам наши пријатељи замјерили имену нашега листа. »Срђ«, веле они, посве је локално име. — Не чудимо се замјерци, јер дан данашњи траже се имена опће позната, као Вила, Зора, Просвјета и ост. А да их упитамо што је »Срђ«, бојимо се би ли који знао одговорити. По томе ево нас да се разјаснимо.

Да кажемо Срђ је брдо над Дубровником, сви ће прихватити да су то знали; дапаче ће надодат да наврх тога брда има и тврђава из францескога времена. Али та ствар не дођаје имену »Срђ« никакве зламенитости. Њешто друго паче, што је бивало на врху брда прије тврђаве, јако је по нас зламенито а то је црквица сс. Срђа и Бака, Дубровачкијех заштитникâ прије св. Влаха. Св. Срђ и Бак источни су свеци и врло добро карактеришу Дубровник и његову околицу, у којој још има кућа које светкују Срђев дан своје крсно име. И св. Влахо источни је светац, али св. Срђ је старији и да тако речем источнији (*sit venia verbo*), па је св. Влахо сама и искључива карактеристика Дубровачка. По томе мислимо да је Срђ опћенито народно име, и за Дубровник на особ зламенито ради брда над Дубровником, и по томе ради обје ствари зламенитије него и Авале, Ловћен и Стражилово, којим се именима пунијем правом сваки Србии дичи и надјева их својим часописима, листовима, колендарима и ост.

Ако су се по икојему нашему брду ројиле виле у минула времена, то су зајсто по Срђу. Ако је икоје наше брдо било по-приште крвавијех догађаја, то је без приговора Срђ. Срђ је вазда био стража против западу, пак и онда кад га је запад освојио и на њу зградио тврђаву, која је више била наперена против западу него против истоку. А и сад та тврђава гледа више на море него на сухо.

Оволовико о зламенитости имена Срђ. Приговарају нам још, да је Срђ тврда ријеч и да језик запиње у изговору. Овај пак приговор нема у себи ни сјене разлога. Сличне или исте

звукове имамо у ријечима рђа, тврђа, тврђава, тврђи, грђи, милосрђе, срђела, срђење, срђа¹⁾ и ост. Па за то Срђ по њекима не би било прикладно име листу лијепијех вјештина? Тај нам се приговор не чини озбиљан.²⁾

Дакле брдо над Дубровником Срђ зламенито је име по хисторију и књижевност, а оно што му даје још више зламенитости јест да то име још у пуку живи, а као потврду томе наводимо овдје пучку дубровачку реченицу и тијем се опраштамо:

Свети Срђу, не дај грђу!³⁾

II.

Pitaju nas неки правници што mi mislimo o riječima razvlastnost i razvlastiti za expropriare i expropriatio, što su u velike potrebite u sudbenom jeziku naјскoli za krajeve, gdje se grade državni puti bilo kolni bilo gvozdeni, gdje treba prolaziti preko tugjega imanja i kupovat ga, pa i ne htjeli gospodari.

Kad nas pitaju, znak je da rečene riječi ni njima ne gode. I tako je. Glagola vlastiti nema u jeziku, nego само u složenom oblastiti (obvlastiti). No to ne bi smetalo; mogao bi se skovati, kad bi sve odgovaralo ideji No vlast ne odgovara ideji imanja⁴⁾, a to se vidi iz složenoga glagola oblastiti. Kad bi se i primile one riječi razvlastiti i razvlasnost, značile bi prisilno otimanje vlasti, a ne imanja, jer predlog raz ima značenje sile, a vlast je moć, zapovijed i ost. Kako ćemo dakle?

¹⁾ Срђа злопоглеђа = iratum tuens (Вук).

²⁾ Још нам се чини празнија зебња онијех који се боје да сличност звука у ријечима *Срђ* и *срђела* не излеже доскочицу о замотавању *срђелâ* у *Срђ*. Тијем не ће пасти цијена *Срђу*, како што није пала ни зламенитијем документима, у које се замотавао жалибоже папар, још и ост. Није ни *Прачатову* имену ништа окрњила њека непристојна игра ријечи око тога гласовитога Дубровчанина; не ће, надамо се ни *Срђу* тако штогод наудити.

³⁾ За остало види данашњу уводну пјесму.

⁴⁾ *Vlastelin*, dubrovački plemić, nije tako bio nazvan, jer je imao dobara, nego jer u njegovoј ruci s dobrima bila je i politička, biva državna *vlast*.

Kad imamo posvajanje i osvajanje, posvajati i osvajati, za što ne može da bude isvajanje i isvajati (iz-svajanje, izsvajati), i što bi naj bolje odgovaralo riječima expropriatio i expropriare, jer sve složene riječi gore spomenute izvode se iz adjektiva svoj preko osvojenja i posvojenja; pak tako može da bude i isvajanje od adjektiva svoj preko osvojenja. U našem nas mišljenju potvrđuju i narodne fraze: Gone me iz svoga, iz svojega se selimo i ost.

Dakle isvojenje, isvanjanje, isvojiti i svajati čine nam se naj bolje riječi za expropriare i exproprio. Ko zna bolje, široko mu polje!

III.

Njeki su hrvatski listovi na svoj način navijestili izlazak „Srđa“¹⁾ novom godinom; dapače koji od njih ukazao je prstom na nas određujući nas u prvom zametku kao Cetinjsku filialku. Koliko im je to časno, neka se gledaju oni. Da smo politični list, pak da su i to kazali, mogao bi ko i povjerovati, jer ima svud lakovjeraca; ali književni list Dubrovački nazvati Crnogorskom filialkom, to nam se čini prostodušnost ako nije zlobnost. Sparta da bude Atenama kažiput u književnosti! No smjer srpski, kažu, pomaže Cetinjskijem naporima. Tad smjer njekijeh austrijskijeh književnijeh listova pomaže ideji njemačkoj, talijanskoj, rumunskoj i ost. Tako razlože ljudi malo ozbiljni a i kratki.

Izmegju tijeh hrvatskijeh organa naj više nas se kosnula „Zagrebačka Hrvatska, glasilo stranke prava“. Ona u broja 268 o. g. na 21 Studenoga posvećuje nam ništa manje nego svoj uvodni članak. To znači da je nješto jako tišti. U tome članku obazire se na tri profesora Dubrovčanina: Bogišića, Budmani i Zoru, kao tri nastajna saradnika Srgjeva, a najviše se otire o prof. Zoru, jer ga namijenja kao glavnog saradnika Srgjeva ili čak kao njegova urednika. „Hrvatska“ u tome članku zebe za dvoje: boji se, tužna, za vjeru svoga naroda, pak za narodnost svoju. Za prvu stvar ćemo je odma umirit naglasujuć da će Srgj poštovati svačije uvjerenje,

¹⁾ O znamenitosti imena „Srgj“ govori prva naša bilješka. Ovdje samo naglašujemo, da se ne izgovara „Sergj“ nego „Srgj“.

pa bilo to vjersko ili politično, jer on otvara svoje stranice svakome našincu bez razlike vjere i plemena; za to prima pismene priloge i latinicom i čirilovicom, i ako izjavlja da je čirilovica jedina i prava naša azbuka.¹⁾ Što se tiče smjera našega Srgja, odbor je književni baš uvažio one iste razloge što „Hrvatska“ neupravno iznosi, biva da njekakav neutralni smjer sad više ne gagja.²⁾ I u istinu smjer njekadašnjega „Slovinca“ dan današnji nikako ne ide, jer se sve rastrovalo, pa i književnost nije od toga prosta. Što nam je preostajalo nego se prihvatići srpskoga smjera kao prirodnoga i prikladnoga Dubrovniku i njegovoj okolici, a zamašaj toga smjera protegnuti i na sve primorske Srbe, tako da Srg postane književno glasilo sviju Srba na primorju. Dubrovnik i njegova okolica čisto je srpski kraj; tu su još, hvala Bogu, živi srpski običaji, gusle i narodna srpska pjesma, nošnja, govor pa i sujevjerje srpsko. Hrvati se mogu samo na dvije stvari osloniti da svojataju Dubrovnik za sebe, biva na srednju čakavsku Dubrovačku literaturu, i na sadašnje hrvatske Općine u Dubrovniku i okolo njega. Što se čakavske književnosti tiče, taj je hrvatski oslon sa svijem obalio Jagićev Arhiv;²⁾ a što se sadašnjih hrvatskih općinâ tiče, to je dakako politička stvar a nikako etnografska. Mi se spominjemo kad su te općine bile autonomaške, sad su hrvatske, a s vremenom će bit srpske, jerugo se prirodi ne može prkosit. U ostalom naši arhivi i politični i sudbeni puni su obilježja srpskoga, i to se ne da zatajat; tu imena i prezimena otkrivaju istinu svakome nezabliještenu oku. To se je danas njekoliko promijenilo navlaš u krštenjem imenima radi promjene vjere u starije doba, ali krv se nije promijenila; ona se obnavlja i malo po malo buji, dok napokon prokipi.³⁾ To se prirodno razvijanje ne može zauzdati, jer „naturam expellas purea, tamen usque recurret“. Neka se dakle umiri „Hrvatska“; mi ćemo poštovati svačije vjersko i političko osvijedočenje a raditi na polju srpske knjige i prosvjete. Ovo je naš program; tako nas Bog pomogao!

¹⁾ Poredi proglaš.

²⁾ Arhiv für Slavische Philologie, herausgegeben von V. Jagić, Band 13. Berlin, weidmannsche Buchhandlung, 1889.

³⁾ Da je Stari Dubrovnik i njegova oblast bila srpskoga plemena, to se nije ukralo ni učenjaku Kalaju, jer u svojoj „Historiji srpskoga naroda“ zgodno raspisuje da se u trima državama razvijalo srpstvo, u Srbiji, u Bosni i u Dubrovniku.

IV.

Примили смо са захвалношћу: Дивљи човјек, срочио Сима Лукин Лазић, цена 1 круна или 1 динар, издање пишчево, Загреб српска штампарија 1901. — Ово је пјесничко дјело, има му 128 образâ у 8-ни; али ишак чудноват назив мами нас да узмемо у руку књигу и прочитамо је. Истом тада изнијехемо о њој наше мишљење.

V.

Izašlo je djelo: Denksschriften der kaiserlichen Akademie der wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Classe. Band XLVIII. — III. Die Romanen in den Städten Dalmatien's während des Mittelalters von Constantin Jireček, wirklichen Mitgliede der kais. Akademie der Wissenschaften, erster Theil. Wien 1901, in commission bei Carl Gerold's Sohn, Buchhändler der kais. Akademie der wissenschaften. — I ovo djelo kao i svako iz pera učenoga g. Jirečeka zlamenito je jer pomnjivo i tačno. Istom iz ovoga djela можемо бистро shvatiti borbu na ovoj obali između latinskoga i slovenskoga elementa i razabratи остатке romanske, potkrijepljene talijanskom mletačkom vladavinom, u Dalmaciji. Netom izagje II. dio ove Jirečekove zlamenite radnje, svratićemo se na nju.

VI.

Pitaju nas što mi mislimo o riječima priček i doček, jer „Glas Crnogorca“ u jednomu od potonjih brojevâ, ocjenjujući pri povjest o Caru Dušanu u koledaru „Dubrovniku“, osudio je priček a privoljio se dočeku.

Mi na to odgovaramo da se priček vazda upotrebljuje u prijateljskom smislu, n. p.:

Tamo su ih l'jepo pričekali. —

Svaki danak svate pričekivat.

Za to se spominje i čaša pričeknica:

Čašto ga čašom pričeknicom:

U Dubrovačkom se vazda kaže: Da Bog dâ, dočekivao i pričekivao prijatelje; lijep mu je bio priček.

Riječ priček upotrebljuje se još kao veresija, biva vjera, zajam: Dao mu je u priček i na priček. U tome smislu upotrebljuje se i poček, koja bi riječ bila zgodna za moratorium.

U Vukovu je riječniku doček isto kao i priček, al'ima i ta razlika, da može biti doček i u neprijateljskom smislu: Doček u klancu jadikovcu; dočekali ga hajduci; dočekao turke na Drini;

Kraljeve ga dočekaše sluge
Na mačeve i na koplja bojna,
Na nadžake i na buzdovane.

Po svemu ovome, čini nam se, da je bolje kazati priček prijatelja nego doček.

Š a r a d a

Prvi mirno po navadi teče,
Kadkad struji, pa nabuji;
Kuku lele kad uzavri!

Drugi svegj se nepomičan kupa,
A odasvud val ga plače,
I na nj kadkad b'jesno skače.

Cjeli može i poguban biti,
Ako vještak ne priskoči
I na vrjeme ne zaskoči.

C P Š**S R G J**

list za književnost i nauku

Antun Fabris

vlasnik, izdavatelj i odgovorni urednik

prof. Luko Zore
glavni saradnik

Sadržaj:

I. Pjesma „Galebu.“
II. Sveti Srgju ne daj na nas rgju.
Sveti Srgju, ne daj na nas grgju.
III. Mudre izreke.
IV. O bedemima grada Dubrovnika.
V. Pjesma „Naranča i djevojka“.
VI. Pjesma „Sv. Vlahu“.
VII. Na uspomenu.
VIII. Pjesma „Najljepši cvijet“.
IX. Učene žene. | X. Epistolarije.
XI. Književni prikaz.
XII. Weltlauf.
XIII. Bilješke.
XIV. Iz rukopisa pok. Niki D.ra Lepeša.
XV. Pjesma „Prijateljevu kokotu“.
XVI. Bibliografija.
XVII. Pitalice i Šarada.
XVIII. Errata corrigē. |
|---|---|

Srgj izlazi dva puta mjesечно, polovinom i svrhom mjeseca, u sveskama od 2-3 tabaka.

Cijena je listu: za Dubrovnik i Austro-Ugarsku na godinu Kr. 12;
za inostranstvo franaka 15 u zlatu.

Rukopisi i pisma šalju se uredništvu **Srgja**, a pretplata administraciji **Srgja**.

DUBROVNIK

Štampačka Štamparija A. Pasařića.